

STORTINGET

Innst. 185 S

(2020–2021)

Innstilling til Stortinget
fra næringskomiteen

Meld. St. 27 (2019–2020)

Innstilling fra næringskomiteen om Daglegvare og konkurranse – kampen om kundane

---

Til Stortinget

Sammendrag

Innleiing

Få marknader har like mykje å seie for folk flest som daglegvaremarknaden, peiker regjeringa på i meldinga. Ein velfungerande daglegvaremarknad er kjenneteikna av at forbrukarane kan gjere informerte val. Dette inneber god tilgang til eit breitt utval av daglegvarer av god kvalitet i ulike priskategoriar.

Den norske daglegvaremarknaden har utfordringar. Noreg har høgare prisar og mindre vareutval i daglegvarehandelen enn nabolanda våre. Dette er det fleire årsaker til, mellom anna geografi, spreidd befolkning, klima, rammevilkår, som til dømes landbrukspolitikken, og ein utfordrande konkurransesituasjon. Det er få aktørar i marknaden, og få nye aktørar etablerer seg.

I desember 2019 fremja regjeringa forslag til lov om god handelsskikk, som blei vedteke av Stortinget i mars 2020. Lov om god handelsskikk i daglegvarekjeda er omtala i delkapittel 5.1.5 i meldinga.

Konkurranse mellom føretak gjer at dei blir meir effektive, og prisane til kundane lågare. Dette fører til meir effektiv ressursutnytting og auka verdiskaping. Det er positivt for både kundane og samfunnet. Korleis konkurransen i verdikjeda for daglegvarer fungerer, har difor mykje å seie for forbrukarane.

Regjeringa ynskjer betre konkurranse i verdikjeda for daglegvarer.

Stortingsmeldinga har som mål å setje konkurransesituasjonen i verdikjeda for daglegvarer inn i ein større samanheng, då det er viktig for å få ein heilskapleg forståing av verdikjeda. Det blir difor vist utviklingstrekk i verdikjeda og presentert nokre av dei sentrale aktørane og dei forskjellige ledda i verdikjeda. Vidare blir det vist til forhold som har direkte eller indirekte verknad på konkurransen og nokre av dei forholda regjeringa meiner har størst verknad på konkurransen. Til slutt blir det gjort vurderingar av korleis daglegvaremarknaden vil sjå ut i framtida.

Kva koronautbrotet har å seie for verdikjeda for daglegvarer er omtala i delkapittel 1.6 i innleiinga i meldinga.

Stortingsmeldinga er delt inn i tre delar. Del I, som består av kapittel 2 og 3, beskriv verdikjeda for daglegvarer og sentrale utviklingstrekk i verdikjeda dei siste ti-åra. Prisar og utval i norske daglegvarebutikkar blir samanlikna med nabolanda våre, og det blir vurdert moglege årsaker til kvifor norske butikkar har høgare prisar og mindre utval. Deretter blir aktørane i verdikjeda for daglegvarer, marknadssdelar og konsentrasjon, organiseringsform, eigne merkevarer og tilgrensande marknader beskrivne.

Del II omhandlar ulike forhold ved konkurransen i verdikjeda for daglegvarer og kva verkemiddel som finst for å vareta konkurransen i verdikjeda, jf. kapittel 4 i meldinga. Konkurransesituasjonen er utfordrande, med få aktørar, og det er krevjande for nye aktørar å etablere seg. Fleire reguleringar som varetek andre omsyn enn konkurranse, gjer situasjonen meir utfordrande. Særlege problemstillingar i verdikjeda for daglegvarer som vertikal integrasjon, produksjon av eigne merkevarer, franchisekontraktar, skilnader i innkjøpsprisar, tilgang

til grossisttenester og tilgang til butikklokale blir drøfta av regjeringa i kapittel 5.

Bruk av nye digitale løysingar og teknologi, bransje-gliding og nye samarbeidsformer utfordrar konkurransepolitikken. Del III ser framover, og i kapittel 6 gjer regjeringa greie for korleis daglegvaremarknaden vil kunne sjå ut om fem til ti år.

Regjeringa varslar ei rekkje tiltak i meldinga. Tiltaka, og bakgrunnen for dei, blir nærmare gjennomgått i dei ulike kapitla i meldinga.

Regjeringa vil:

- innføre ei permanent satsing på daglegvare i Konkurransetilsynet
- be Konkurransetilsynet styrkje kontrollen av skilnader i innkjøpsprisar i verdikjeda for daglegvarer gjennom årlege kartleggingar
- ta sikte på å innføre krav til grunngeving frå leverandørar som opererer med store skilnader i innkjøpsprisar
- opprette eit daglegvaretilsyn som skal handheve lov om god handelsskikk
- vurdere konkurranseverknader av marknadsmakta daglegvaregrupperingane har i fleire marknader, og om det er behov for nye verkemiddel eller endringar i gjeldande regelverk.
- vurdere om konkurranseomsyn kan takast inn som eksplisitte omsyn i plan- og bygningslova
- kartlegge omfanget av konkurranseavgrensande åtferd som avgrensar tilgang til butikklokale
- greie ut verknader av å innføre ein standardisert konkurransetest ved etablering av nye butikkar
- sjå på korleis det i større grad kan leggjast til rette for konkurranse frå tilgrensande marknader i verdikjeda for daglegvarer
- undersøkje om det er reell tilgang på grossisttenester for nye aktørar
- vurdere behovet for regulering av tilgang på grossisttenester, og korleis ei slik regulering kan bli utforma
- kartlegge lønnsemd og selskapsstrukturar i verdikjeda for daglegvarer
- jobbe vidare med kunnskapen og anbefalingane frå rapporten Årsaker til ulike innkjøpsprisar (2019) frå Oslo Economics om marknadsmessige verknader av oppdeling av store offentlege kontraktar
- kartlegge omfanget av eksklusivitetsavtalar mellom daglegvaregrupperingar og leverandørar, og vurdere korleis slike eksklusivitetsavtalar påverkar vareutvalet forbrukarane får i butikkane
- vurdere konkurranseverknader av franchisekontraktar i daglegvaremarknaden
- greie ut om det er behov for nye verkemiddel i konkurransepolitikken for å handtere moglege framtidige konkurranseutfordringar som den kommersielle og teknologiske utviklinga skaper.

Regjeringa peiker på at i sum vil tiltaka i denne meldinga kunne lempe på etableringshindringar, styrke konkurransen i verdikjeda for daglegvarer, auke forbrukarvelferda og effektivisere ressursbruken. Tiltaka har samla sett små administrative konsekvensar. Nokre av tiltaka vil medføre auka administrative konsekvensar hos Konkurransetilsynet og aktørane i bransjen. Dette gjeld særleg tiltaka knytte til styrkt kontroll med innkjøpsprisar.

Regjeringa viser til at det per i dag er vanskeleg å tal-feste dei økonomiske og administrative konsekvensane av dei nye tiltaka som meldinga varslar ei nærmare vurdering av. Nye tiltak i denne stortingsmeldinga som har økonomiske konsekvensar, blir dekte innanfor dei til kvar tid gjeldande budsjetttrammene eller med atterhald om når dei kan gjennomførast.

Komiteens merknader

Komiteens generelle merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Åsunn Lyngedal, Cecilie Myrseth, Nils Kristen Sandtrøen og Terje Aasland, fra Høyre, Margunn Ebbesen, Guro Angell Gimse, Kårstein Eidem Løvaas og Tom-Christer Nilsen, fra Fremskrittspartiet, Morten Ørsal Johansen og Bengt Rune Strifeldt, fra Senterpartiet, Geir Adelsten Iversen og lederen Geir Pollestad, fra Sosialistisk Venstreparti, Torgeir Knag Fylkesnes, fra Venstre, André N. Skjelstad, og fra Kristelig Folkeparti, Steinar Reiten, viser til Meld. St. 27 (2019–2020) Daglegvare og konkurranse – kampen om kundane. Stortingsmeldingen handler om konkurranseforholdene i dagligvarebransjen. I meldingen foreslår regjeringen tiltak som skal bidra til å styrke konkurransen og påvirke dynamikken i bransjen på en positiv måte. Utfordringene er sammensatte, og det er ikke ett enkelt tiltak som vil løse alle utfordringene. På denne bakgrunn vil komiteen også peke på at dette er en bransje hvor maktkonsentrasjoner flytter seg, hvor bildet stadig endres, og hvor det derfor er nødvendig med jevnlig politisk oppmerksomhet også i fremtiden.

Komiteen merker seg at Konkurransetilsynet i desember 2020 varslet overtredelsesgebyrer til Norges-Gruppen, Coop og Rema 1000 for mulig brudd på konkurranseloven. Komiteen viser videre til at det av Konkurransetilsynets pressemelding om saken framgår at tilsynet har vært kjent med kjedenes avtale om å gi hverandre tilgang til hverandres butikker for å hente inn priser til bruk ved sammenliknende reklame. Konkurransetilsynet uttaler videre at de i 2016, etter en periode med sterk økning i kjedenes innhenting av hverandres priser, besluttet å kartlegge kjedenes prising og informasjonsflyt, herunder prisjegervirksomheten.

Kartleggingen ga grunnlag for at tilsynet våren 2018 foretok en uanmeldt kontroll hos Norgesgruppen, Coop og Rema 1000 og tok omfattende beslag i interne dokumenter hos kjedene. Etterforskningen ga tilsynet ny informasjon.

Komiteen vil fremheve at det er Konkurransetilsynets foreløpige vurdering at dagligvarekjedene har samarbeidet på en måte som kan ha ført til høyere dagligvarepriser. Komiteen viser til at saken er ikke avsluttet, men hvis det stemmer at kjedene har samarbeidet om priser, er dette svært alvorlig. Prissamarbeid kan ha store konsekvenser og vil i de fleste tilfeller føre til høyere priser til forbrukerne, og er forbudt etter konkurranseloven.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti er kritiske til at Konkurransetilsynet ikke har reagert tidligere i denne saken, siden prissamarbeidet er noe de har vært kjent med lenge.

Komiteen viser videre til at Konkurransetilsynet har uttalt at det etter deres vurdering ikke er grunn til å forvente at prisene til forbrukerne går opp dersom de varslede gebyrene blir stående, og at det heller skulle kunne forventes at dersom en konkurransebegrensende praksis opphører, vil det kunne føre til hardere konkurranse og lavere priser.

Komiteen deler Forbrukerrådets forventning om at eventuelle gebyrer som Konkurransetilsynet ilegger kjedene for prissamarbeid, ikke skal overføres til forbrukerne i form av økte priser.

Komiteen mener at det er rimelig å forvente at kjedene på ethvert tidspunkt setter prisene så høyt de kan, for å få størst mulig overskudd. Komiteen merker seg at et prissamarbeid gir aktørene mulighet til å sette kunstig høye priser gjennom at konkurransen er satt ut av spill.

Komiteen viser til at i et marked uten prissamarbeid vil ikke aktørene ha rom til å øke prisene ytterligere. Det er derfor grunn til å tro at hardere konkurranse vil gjøre at det er foretakene og deres eiere som må ta regningen, og ikke forbrukerne.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til at Fremskrittspartiet bygger sin økonomiske politikk på markedsøkonomi, som forutsetter et fritt og uavhengig næringsliv som har fri flyt av varer og tjenester, fri tilgang til markedene og ingen særbehandling eller konkurransehindrende avtaler. Derfor mener disse medlemmer at i prinsippet skal både den enkelte og næringslivet fritt kunne operere innenfor generelle rammebetingelser trukket opp av myndighetene, og at alle bransjer skal drive næringsvirksomhet basert på prinsippet om fri konkurranse, fordi dette også i praksis gir de beste samfunnsmessige løsningene.

Disse medlemmer peker på at et velfungerende marked innebærer at forbrukerne i all hovedsak styrer tilbudet gjennom sin etterspørsel. Disse medlemmer mener at statens rolle i markedet bør være begrenset.

Disse medlemmer mener imidlertid at dagligvarebransjen ikke fungerer som et marked med fri konkurranse, fordi makten over tid har blitt konsentrert hos få aktører, og at dette særlig gjelder kjedeledet, grossist- og distributørledet og flere av leverandørmarkedene. Etableringshindrene er betydelige. Disse medlemmer er bekymret for at denne maktkonsentrasjonen vil sementeres ytterligere, både i kjedeledet (horisontalt) og nedover i verdikjeden (vertikalt). Disse medlemmer mener derfor at staten må gripe inn for å forhindre markedssvikt og maktkonsentrasjon som har monopol som sin ytterste konsekvens.

Disse medlemmer mener at det er flere årsaker til denne situasjonen, herunder tollkrav og beskyttelsesregimer som virker konkurransevridende og som gjør det vanskeligere å få et mangfold av varer, og som hindrer utenlandske kjeder i å etablere seg med sine produkter. Disse medlemmer peker på at den norske landbrukspolitikken gjennom importvern og markedsreguleringer fører til høy konsentrasjon i leverandørledet innenfor produkter med tollvern, noe som fører til at det er vanskelig å oppnå bedre innkjøpsvilkår for detaljistene. Disse medlemmer viser til at Fremskrittspartiet vil fjerne tollvernet og andre handelsbarrierer, og mener at dette ville bedret konkurransesituasjonen i dagligvarebransjen betydelig.

Komiteen viser til at regjeringen i november 2018 ba Konkurransetilsynet om å styrke håndhevingen av konkurranseloven i dagligvarebransjen. Dette er et målrettet tiltak mot adferd som svekker konkurransen. Konkurransetilsynet ble tilført 6,5 mill. kroner i revidert nasjonalbudsjett i 2019. I 2020 er det satt av 8,5 mill. kroner til denne satsingen.

Komiteen mener det har vært nødvendig at Konkurransetilsynet i de siste årene har gått nærmere inn i konkurranseforholdene i dagligvarehandelen.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti vil påpeke at Konkurransetilsynet må ha et særskilt fokus på å følge opp og eventuelt avdekke prisdiskriminering som begrenser konkurransen til skade for forbrukerne, noe som, etter disse medlemmers syn, vil være i strid med konkurranseloven.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Senterpartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, viser til at det har vært en særskilt satsing på dagligvarebransjen i Konkurransetilsynet over tid.

Komiteen viser til at styrket håndheving av konkurranseloven er et effektivt tiltak for å avdekke atferd som svekker konkurransen, herunder avdekke konkurranseskadelig og ulovlig prisdiskriminering. Dagligvaremarkedet har stor betydning for folk flest, og det er viktig at forbrukerne skal få et variert produktutvalg til konkurransedyktige priser.

Komiteen vil fremheve at lov om god handelsskikk ble vedtatt av Stortinget i mars 2020. Formålet med loven er å redusere konfliktnivået i dagligvarebransjen gjennom å sikre mer ryddige forhandlinger og mer forutsigbare avtaler mellom aktørene. I forlengelsen av loven er det foreslått at det opprettes et uavhengig dagligvaretilsyn som skal håndheve loven. Komiteen vil understreke viktigheten av dette tilsynet, og også viktigheten av at det innehar nødvendig bransjekompetanse og forståelse.

Komiteen viser til lov om god handelsskikk, hvor det framgår at Dagligvaretilsynet skal være et uavhengig forvaltningsorgan, jf. § 11 fjerde og femte ledd.

Komiteen ser det som viktig at Konkurransetilsynet og Dagligvaretilsynet samarbeider godt når det er naturlig, så man samlet sett oppnår styrket konkurranse, forutsigbare avtaler og ryddigere forhandlinger i dagligvaremarkedet, slik at norske forbrukere får et bedre og mer mangfoldig tilbud, og at man oppnår bedre maktbalanse i verdikjeden for mat.

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti vil understreke viktigheten av dagligvarekjedenes uavhengighet fra aktørene i verdikjeden for mat. Disse medlemmer understreker at denne uavhengigheten også gjelder ved spørsmål om organisering og arbeidsform for tilsynet.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet ser det som viktig å sikre et kompetent og uavhengig tilsyn. Disse medlemmer mener videre at Dagligvaretilsynet må gis hjemmel til å følge opp konkurransen innen logistikkområdet i dagligvaremarkedet og bruken av kjedenes egne merkevarer (EMV). Disse medlemmer mener det må forskriftsfestes at tilsynet gis slik hjemmel.

Disse medlemmer fremmer på den bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen nedfelle i forskrift at Dagligvaretilsynet gis hjemmel til å føre tilsyn med logistikkområdet og bruken av egne merkevarer (EMV) i dagligvaremarkedet.»

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, viser til at Dagligvaretilsynet skal være et lite tilsyn, og deres hovedoppgave er å håndheve lov om god handelsskikk. Flertallet peker på at

dersom tilsynet får ytterligere øremerkede oppgaver, vil dette ta ressurser bort fra kjerneoppgavene deres, noe flertallet mener er uheldig. Det kan være uheldig å binde opp tilsynets prioriteringer før man har fått erfaring med hvilke saker som behandles av tilsynet, enten det er saker som bringes inn av andre, eller saker som tilsynet tar opp av eget initiativ.

Komiteen viser til at dagligvaremarkedet har stor betydning for folk flest. Det er derfor viktig at markedet fungerer godt. Et velfungerende dagligvaremarked kjennetegnes blant annet ved tilgang til et bredt utvalg av dagligvarer av god kvalitet og til lavest mulig pris. Slik komiteen forstår tilbakemeldingene fra de aller fleste aktørene, er det en utbredt oppfatning at konkurransen per i dag ikke er god nok.

Komiteen merker seg at prisene på mat i Norge er høyere og utvalget smalere enn i våre naboland. Konkurransesituasjonen i dagligvaremarkedet er krevende og preget av få aktører som dominerer store deler av markedet. Det er dermed vanskelig for nye aktører å etablere seg. Både etableringshindre og at forbruker ikke får optimalt tilbud, viser viktigheten av å iverksette tiltak og å skaffe ytterligere kunnskap om bransjen. Det vil igjen sørge for en sunnere konkurranse og åpne muligheten for nye etableringer.

Komiteen vil påpeke at svekket konkurranse kan ha store negative virkninger, som blant annet ineffektiv ressursbruk, høye priser for forbrukerne og mindre innovasjon. Utfordringene knyttet til konkurranseforholdene gir grunn til bekymring for at forbrukerne betaler mer for maten enn det som er nødvendig.

Komiteen understreker at den konsentrerte kjedemakten i dagligvaresektoren også påvirker rammebetingelsene til produsentene, næringsmiddelindustrien og leverandørene, som alle etterlyser bedre konkurranse i dagligvaremarkedet.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, mener at det er store svakheter ved den norske verdikjeden for mat. Verdikjeden for mat strekker seg fra fiskeren og bonden til næringsmiddelindustrien, og videre til handelsleddet og til forbrukeren. Denne verdikjeden sysselsetter svært mange både i primærproduksjon, i næringsmiddelindustrien og i handelsnæringen.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener det er behov for en tydeligere politikk for å utvikle og styrke den norske næringsmiddelindustrien slik at verdiskaping og sysselsetting kan økes.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen legge frem en egen stortingsmelding om næringsmiddelindustrien.»

Disse medlemmer viser til at verdikjeden for mat preges av en stadig økende andel importert mat. Det er uheldig og svekker den norske matvareberedskapen.

Komiteen ønsker å stimulere til økt produksjon av mat og forbruk av norske produkter. Komiteen peker på tollvernet som en viktig forutsetning for å styrke verdikjeden for mat.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener det er nødvendig med en klar forståelse av hva som er hovedutfordringen i verdikjeden for mat. Disse medlemmer viser til at hovedproblemet er at de tre dagligvarekjedene har for mye makt på bekostning av primærprodusenter, leverandører og forbrukere. Kjedenes makt er for stor og økende.

Disse medlemmer viser til at det er mye oppmerksomhet på konkurranse og lav pris på mat i meldingen. Disse medlemmer viser til at dette er viktig, men at det også må være fokus på kvalitet, mangfold, sysselsetting, verdiskaping, helse og miljø.

Disse medlemmer er glade for at det er lagt frem en stortingsmelding om dagligvaremarkedet. Samtidig vil disse medlemmer peke på at mange av tiltakene regjeringen foreslår, er forslag som omhandler videre prosess i form av utredninger og vurderinger. Disse medlemmer skulle ønsket at det lå flere ferdige utredede tiltak i meldingen.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener at situasjonen norsk matvarebransje i dag er i, er en markedssvikt av historiske dimensjoner. Det har store konsekvenser som høyere priser, dårligere kvalitet og undergraving av norsk jordbruk og arbeidsplasser i næringsmiddelindustrien. De riggede konkurranseforholdene i norsk matvarebransje, som har blitt grundig dokumentert, er en viktig bakgrunn for de høye prisene i Norge. De store kjedene og deres eiere har fått satt den prisen som er mest gunstig for dem, og det har de kunnet gjøre fordi de konkurrerer på helt andre vilkår. Det er ikke tilfeldig at de to rikeste familiene i Norge eier to av de tre dominerende kjedene.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at det er åpenbart at det trengs en opprydding i bransjen, noe som også har blitt signalisert fra et bredt utvalg av politiske partier. For eksempel har representanter fra Høyre tidligere uttalt seg i media om at det trengs «inngrepene tiltak», men disse tiltakene er ikke å finne igjen i meldingen. Disse medlem-

mer mener forslagene fra regjeringen er gode og nødvendige, men ikke tilstrekkelige hvis det skal være en realisme i oppryddingen. Disse medlemmer mener det trengs flere og kraftige tiltak, og vil fremme dette.

Komiteen vil fremheve viktigheten av dagligvarebransjen. Denne samfunnsfunksjonen omfatter forsyning av kritisk nødvendige varer til befolkningen og virksomheter med ansvar for kritiske samfunnsfunksjoner. Hele verdikjeden fra produksjon/import til levering til sluttbruker er inkludert. Komiteen vil fremheve bransjens omstillingsevne gjennom 2020 og den pågående koronakrisen, og viser til at samfunnsoppdraget blir utført tilfredsstillende med tanke på forsyningsikkerhet.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at forsyningsikkerheten under pandemien har vært god, men vil samtidig understreke at dette ikke kan brukes som et bevis for at beredskapen for mat er god nok.

Komiteen viser til Merkur-programmet, som er en viktig økonomisk støtteordning til små dagligvarebutikker i distriktene. Merkur-programmet er viktig for at lokale innbyggere skal ha tilgang på matbutikker og bokhandel av god kvalitet i eget nærmiljø. Merkur-programmet gir investeringsstøtte til nødvendig oppgradering av butikken, samt utviklings- og servicestøtte. Butikkene kan også få investeringsstøtte til drivstoffanlegg.

Komiteen viser til at Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD) planlegger å gjennomføre en ekstern gjennomgang av Merkur-programmet, som skal se på avgrensninger og innhold i programmet, både når det gjelder formålet og virkningene av tilskuddsordningene.

Komiteen mener at gjennomgangen også må ha som mål å styrke den viktige Merkur-ordningen.

KMD har startet planleggingen av denne gjennomgangen, men har ikke lyst ut oppdraget enda. Komiteen mener både dagligvarebutikker, kiosker og bensinstasjoner kan representere viktige servicetilbud lokalt, og mener derfor at Merkur-programmet bør vurderes utvidet slik at kiosker og bensinstasjoner som fører et variert tilbud av dagligvarer og har tjenester, som for eksempel post i butikk, og der det ikke er andre tilbud lokalt, kan få støtte gjennom ordningen.

Komiteen merker seg at det pågår en bransjegli-ning mellom servicehandel og dagligvaremarkedet, og at dette har bidratt til å redusere den tradisjonelle forskjellen mellom kiosk, bensinstasjoner og dagligvarebutikker. Spesielt i distriktene har forskjellene blitt mindre i forlengelsen av at en rekke nærbutikker har

etablert drivstoffsalg i tilknytning til egen virksomhet, samtidig som bensinstasjonene i større grad enn før tilbyr dagligvarer, husholdningsvarer og raske måltidsløsninger.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til at dagligvarebutikker kan etablere tilbud om drivstoffsalg og hurtiglading for elbiler i tilknytning til egen virksomhet uten at det får konsekvenser for egen salgsbevilling, samtidig som bensinstasjoner gjennom alkoholforskriften § 3-4 har et statlig forbud mot å bedrive kombinasjonsomsetning av dagligvarer og drivstoff. Disse medlemmer viser til at stortingsmeldingen sier at servicehandelen kan gi økt konkurransepress mot dagens dagligvareaktører om kiosker og bensinstasjoner får anledning til å selge alkoholholdige drikkevarer. Disse medlemmer påpeker at å videreføre dagens statlige salgsbevillingsforbud for kiosker og bensinstasjoner er konkurransehennende og strider mot regjeringens formål med stortingsmeldingen, som er å få bedre konkurranse i dagligvarebransjen. Disse medlemmer anbefaler at alkoholforskriften § 3-4 oppheves, slik at kiosker og bensinstasjoner kan søke om salgsbevilling for alkoholholdige drikkevarer på lik linje med dagligvarebransjen.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen oppheve alkoholforskriften § 3-4, som forbyr kiosker og bensinstasjoner å søke om salgsbevilling på lik linje med dagligvarebransjen.»

Komiteen viser til at den norske samfunnsmodellen er kjennetegnet ved at makt er spredt på mange hender. Komiteen vil understreke at en sentral problemstilling i verdikjeden for mat er at mye makt er samlet på hendene til de tre kjedene, og at denne makten er økende.

Komiteen peker på at verdikjeden er preget av lukkede forhold. Komiteen har også erfart en bransje der det er vanskelig å få folk til å snakke om forholdene i verdikjeden, og der det er mye frykt og usikkerhet mellom aktørene.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utrede og foreslå tiltak for å sikre mer åpenhet i verdikjeden for mat.»

Komiteen understreker at det er krevende konkurranseforhold i de ulike leddene i verdikjeden, og at en konsentrasjon av markedsrett i dagligvareleddet er særlig tydelig. Dette påvirker rammebetingelsene til ak-

tørene i verdikjeden for mat på ulike måter. Komiteen viser videre til lov om god handelsskikk, som har til formål å redusere konfliktnivået i dagligvarebransjen gjennom å sikre ryddigere forhandlinger og mer forutsigbare avtaler mellom aktørene.

Komiteen peker på at de store dagligvarekjedene i større grad overtar kontroll over infrastruktur og virksomhet som er nødvendig for å operere i dagligvaremarkedet, for eksempel butikkløkaler, grossisttjenester og produksjonen av varer. Denne utviklingen fanges ikke nødvendigvis opp av bestemmelsene i konkurranseloven, fordi den økte kontrollen skjer i ulike markeder der aktørene isolert sett ikke har en dominerende posisjon.

Komiteen registrerer at det er få uavhengige grossister i den norske dagligvarebransjen. Dette medfører at mindre aktører som ikke har egen grossistvirksomhet, eller nye aktører som ønsker å etablere seg, kan ha behov for å kjøpe grossisttjenester fra én av de tre store dagligvareaktørene.

Komiteen vil påpeke at Norge er et langstrakt land, og at distribusjon kan være krevende og kostbar. Å opprette et nytt landsdekkende grossistnettverk kan være en omfattende investering og et etableringshinder. Tilgang til eksisterende grossistvirksomhet er derfor viktig for mindre og nye aktører. Denne tilgangen bidrar til å senke etableringshindringene og tiltrekke potensielle nye aktører til det norske dagligvaremarkedet.

Samtidig merker komiteen seg at leverandører har etterspurt transparens knyttet til forholdene i distribusjonsleddet. Komiteen mener det er en fordel at kostnader knyttet til distribusjon er kjent for avtalepartene for å sikre konkurranse i dette leddet.

Komiteen viser til at de tre store dagligvarekjedene har integrert grossist- og distribusjonstjenester i virksomheten sin, noe som utgjør etableringshindre i markedet for nye aktører. Komiteen peker på at distribusjon av dagligvarer er en samfunnskritisk funksjon og dermed en del av landets grunnleggende infrastruktur. Det er derfor av stor betydning at aktørene i markedet sikres tilgang til grossist- og distribusjonstjenester for å få dagligvarer ut til forbrukerne, og at leverandørene fritt kan velge logistikkøsløsning.

Komiteen viser til at effektivitet i distribusjon er vurdert av regjeringen i kapittel 5.3.3 i meldingen. Her framgår det at i forhandlingene mellom dagligvarekjede og leverandør om overgang til kjededistribusjon (fra leverandørdistribusjon) må det forventes at det gjennom forhandlingene vil være klart hva slags vilkår som skal gjelde ved de to ulike distribusjonsmåtene, og at dette gir partene tilstrekkelig informasjon til å velge den mest effektive øsløsningen. I lov om god handelsskikk er det bestemmelser som skal sikre at partene har relevant informasjon, og at avtalene ikke blir endret ensidig. Det-

te kan bidra til effektive forhandlinger og effektive avtaler.

Komiteen har merket seg at regjeringen vil utrede om det er behov for å regulere tilgangen på grossisttjenester og hvilken form en eventuell regulering kan ha.

Komiteen viser til at det i meldingen varsles videre arbeid med å vurdere om det er behov for reguleringer av tilgang på grossisttjenester, og hvordan dette eventuelt kan gjøres. Komiteen mener at tilgangen på grossist- og distribusjonstjenester bør skje på like, konkurransedyktige og transparente vilkår. Dette vil kunne sikre en mer effektiv konkurranse i markedet, redusere etableringshindre og sikre at forbrukerne får tilgang på varer til riktige priser. Det er positivt at regjeringen vil utrede reguleringer, men det haster å komme tilbake til Stortinget med konkrete tiltak.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener også at det må føres tilsyn med grossist- og distribusjonsaktørens priskalkyler for distribusjonstjenester, for å sikre like konkurransevilkår både for leverandørene og detaljistene. Dagligvaretilsynet kan være aktuell som tilsynsmyndighet i denne forbindelse.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utrede tiltak for å sikre konkurranse og mer åpenhet innenfor grossist- og distributørleddet i dagligvarehandelen, herunder tilsyn med priskalkylene for distribusjonstjenester.»

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener Dagligvaretilsynet må få en slik tilsynsfunksjon. Dette bør slås fast i forskrift om tilsynets virksomhet.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, viser til tiltakene i Meld. St. 27 (2019–2020) om å «undersøkje om det er reell tilgang på grossisttjenester for nye aktører» og «vurdere behovet for regulering av tilgang på grossisttjenester, og korleis ei slik regulering kan bli utforma». Flertallet mener at tilgang til grossisttjenester for nye aktører er svært viktig for å legge til rette for konkurranse og nyetableringer i dagligvaremarkedet. Flertallet viser til at Dagligvaretilsynet etter lov om god handelsskikk skal føre tilsyn med at forhandlingene om og gjennomføringen av avtaler er preget av redelighet, forutberegnelighet og lojalitet. En oppgave om å føre tilsyn med resultatet av forhandlinger og innholdet i avtaler, slik Sosialistisk Venstreparti foreslår, går ut over dette. Flertallet peker videre på at det er uheldig å binde opp tilsynets pri-

oriteringer før man har fått erfaring med hvilke saker som behandles av tilsynet, enten det er saker som bringes inn av andre eller saker som tilsynet tar opp av eget initiativ.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, mener det er behov for mer åpenhet rundt prisdannelsen i verdikjeden for å sikre bedre konkurranse.

Dette flertallet fremmer derfor følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen stille krav om et regnskapsmessig og funksjonsmessig skille mellom leddene i verdikjeden i dagligvarebransjen.»

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener at mye av kjedenes makt er knyttet til at de har kontroll over distribusjon. Disse medlemmer mener det er behov for å få mer kunnskap om hvordan det er mulig å få mindre bånd mellom kjedene og distribusjon. Disse medlemmer vil peke på at det finnes et spekter av tiltak som kan iverksettes, alt fra mer åpenhet til konkurranseutsetting av distribusjon, til å splitte eierskapet mellom kjedene og distribusjonsselskapene.

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet erkjenner at oppsplitting av eierskap er et drastisk tiltak, og det er bakgrunnen for at det er ønskelig å utrede både dette og andre tiltak før man konkluderer.

På denne bakgrunn fremmer komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen greie ut ulike modeller for å gjøre distribusjon og kjedene mindre integrerte i dagligvarebransjen.»

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, viser til at tilgang til grossisttjenester for nye aktører er viktig for å legge til rette for konkurranse og nyetableringer i dagligvaremarkedet. Flertallet viser til at oppsplitting av selskaper og ulike funksjoner er svært inngripende tiltak som kan ha uante effekter det er vanskelig å overskue på nåværende tidspunkt. Mindre inngripende tiltak bør vurderes først. I stortingsmeldingen viser regjeringen til at dagligvarekjedene har kontroll over viktige funksjoner som er nødvendige for å operere i dagligvaremarkedet. Denne kontrollen skjer i ulike markeder, markeder hvor dagligvarekjedene ikke nødvendigvis har en dominerende posisjon. Samlet øker

dette allikevel dagligvarekjedenes markedsrett. Regjeringen foreslår å vurdere konkurransevirkninger av dagligvarekjedenes samlede markedsrett (markedsrett i ulike markeder). I tillegg viser flertallet til tiltak i Meld. St. 27 (2019–2020), hvor regjeringen skal «undersøke om det er reell tilgang på grossisttenester for nye aktører» og «vurdere behovet for regulering av tilgang på grossisttenester, og korleis ei slik regulering kan bli utforma». Flertallet mener dette bør gjennomføres først, før andre mer inngripende tiltak vurderes.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet understreker at det høves å iverksette konkrete tiltak for å sikre tilgang til grossisttenester.

Komiteen viser til at verdikjeden for dagligvarer er preget av lave marginer og høy omsetning, og at varekostnader utgjør en stor del av kostnadene. Denne situasjonen gjør at innkjøpsprisene har mye å si for lønnsomheten for aktørene i dagligvaremarkedet. Resultatene fra Konkurransetilsynets kartlegging av innkjøpspriser viser at det er til dels store forskjeller i disse prisene.

Komiteen viser til at det er relativt stor enighet blant aktørene i dagligvaremarkedet om at konkurransen ikke er god nok. Mange faktorer bidrar til prissetting: norsk kostnadsnivå, landbrukspolitiske virkemidler, distribusjon, overetablering av butikker, bransjeglidning, åpningstider og avgiftspolitik. Forskjeller i innkjøpspriser er ikke forbudt i seg selv. Det er heller ikke uvanlig at ulike aktører i et marked oppnår ulike betingelser og vilkår. Konkurranseskadelige forskjeller er likevel forbudt etter konkurranseloven.

Komiteen viser til forbudet i konkurranseloven mot prisdiskriminering fra dominerende aktører. Komiteen stiller spørsmål ved om loven overholdes på dette området. Komiteen viser i denne sammenheng til at Konkurransetilsynet to år på rad har avdekket til dels store forskjeller i innkjøpspriser.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen klargjøre overfor Konkurransetilsynet at tilsynet i sitt arbeid må legge til grunn at leverandører med en dominerende stilling har et særlig ansvar for å vise at forskjeller i innkjøpsbetingelser er saklig begrunnet og ikke skader konkurransen. Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget på egnet måte i løpet av 2022 med en orientering om utviklingen på dette området.»

Komiteen viser til en rapport fra Oslo Economics fra 2018, der stordriftsfordeler innenfor innkjøp trekkes frem som det mest betydningsfulle etableringshinderet for nye aktører. Små, nyetablerte kjeder, butikker eller nettaktører kan vanskelig tilby forbrukerne konkurransedyktige priser og produkter, fordi de aldri vil få så gode innkjøpsbetingelser som de store og etablerte:

«Dette skyldes at marginene på detaljistleddet er forholdsvis lave, samtidig som varekostnaden står for en svært stor del av de totale kostnadene. De relative volumgevinstene i innkjøp gjør at det er svært utfordrende for en liten og nyetablert aktør å oppnå innkjøpsbetingelser som gir rom for lønnsom drift – i konkurranse med aktører med relativt bedre innkjøpsbetingelser», heter det i rapporten.

Komiteen er bekymret for at det i en bransje med sterk konkurranse på pris blir tilnærmet umulig for nye aktører å etablere seg. Dette bidrar til å opprettholde den sterke konsentrasjonen i markedet, noe som gir høyere priser ut til forbrukerne som sluttbrukere. Komiteen viser til at Konkurransetilsynet har kartlagt forskjeller i innkjøpspriser mellom de tre dagligvarekjedene i både 2019 og 2020. I enkelte av tilfellene ble det avdekket til dels store forskjeller i innkjøpspriser. Komiteen har merket seg at regjeringen ikke vil innføre et forbud mot prisdiskriminering, men vil styrke kontrollen med innkjøpspriser og varsler at det skal innføres et krav om begrunnelse for leverandører som opererer med store forskjeller i innkjøpsprisene.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Senterpartiet, ber regjeringen klargjøre overfor Konkurransetilsynet at tilsynet i sitt arbeid må legge til grunn at leverandører med en dominerende stilling har et særlig ansvar for å vise at forskjeller i innkjøpsbetingelser er saklig begrunnet og ikke skader konkurransen.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener situasjonen må følges nøye i tiden fremover.

Disse medlemmer mener at regjeringen må tydeliggjøre overfor Konkurransetilsynet at dagligvarekjedenes samlede innkjøpsbetingelser skal være like, med mindre leverandørene kan dokumentere kostnadsforskjeller i produksjon eller distribusjon opp mot den enkelte kjede. I de tilfeller hvor man har kostnadsforskjeller, kan disse godtas om leverandøren kan dokumentere at disse er samfunnsøkonomisk gunstige.

Disse medlemmer fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen tydeliggjøre overfor Konkurransetilsynet at dagligvarekjedenes samlede innkjøpsbetingelser skal være like, med mindre leve-

randørene kan dokumentere kostnadsforskjeller i produksjon eller distribusjon opp mot den enkelte kjede.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen klargjøre overfor Konkurransetilsynet at tilsynet i sitt arbeid må legge til grunn at leverandører med en dominerende stilling har et særlig ansvar for å vise at forskjeller i innkjøpsbetingelser er saklig begrunnet og ikke skader konkurransen. Det må legges til grunn at forskjeller i innkjøpspris fra dominerende leverandører, som ikke har en saklig begrunnelse gjennom forskjeller mellom kjedene i produksjons- eller distribusjonskostnader eller ulik verdi på konkrete motytelser, skader konkurransen mellom kjedene. Det bør formidles til de ulike aktørene i bransjen, både i leverandør- og kjedeledet, at selv om bevisbyrden ligger på leverandørene, er kjedene i like stor grad ansvarlige for å etterleve regelverket.»

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet mener en regulering av innkjøpsbetingelser må utredes skikkelig og ta utgangspunkt i at prisforskjellene ikke skal være urimelig store. Det må sikres at dette kan etterprøves på en måte som er rettferdig og ikke administrativt tyngende for leverandørene.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utrede modeller for å begrense forskjellene i innkjøpspriser i dagligvarebransjen.»

Komiteen mener det er en utfordring at det i praksis kun er tre aktører som forhandler pris og utvalg for norske forbrukere. Utvikling over tid, hvor makt forskyves og konsentreres, kommer ikke nødvendigvis forbrukerne til gode.

Komiteen ser at det er tre relativt store aktører i dagligvarebransjen, og merker seg at de har til sammen nærmere 100 pst. av markedet. Komiteen observerer at den ene aktøren er dominerende med over 50 pst. om man inkluderer hotell, restaurant og catering (HoReCa). Komiteen merker seg også at vertikal integrasjon i enkelte tilfeller gir enkeltaktører svært stor makt.

Komiteen merker seg at regjeringen i Meld. St. 27 (2019–2020) tar sikte på å innføre krav til begrunnelse fra leverandører som opererer med store forskjeller i innkjøpspriser, og støtter dette.

Komiteen merker seg videre at VG publiserte en nettsak den 25. september 2020 med en sammenligning av utsalgspris på 91 vanlige dagligvarer i de tre lavprisselskapene Kiwi, Rema 1000 og Coop Extra. Testen viser at Kiwi og Rema 1000 har samme pris på 90 av dis-

se varene. Coop Extra har noe høyere pris på en del av varene, men forskjellen på sluttsummen for innkjøp av 91 dagligvarer hos de tre største dagligvarekjedene var likevel ubetydelig. Varene fra Kiwi kostet til sammen 3 519,72 kroner, varene fra Rema 1000 kostet til sammen 3 520,36 kroner, og varene fra Coop Extra kostet til sammen 3 534,44 kroner.

Prisforskjellen for 91 dagligvarer fra billigste til dyreste kjede var altså 14,72 kroner. Prisforskjellen for 91 dagligvarer mellom de to billigste kjedene var 0,64 kroner.

Komiteen finner resultatene fra VGs matbørsinteressante og mener tallene er relevante for debatten om konkurranseforholdene i dagligvarebransjen. Komiteen mener det er påfallende at dagligvarekjedene, til tross for betydelige variasjoner i innkjøpspris fra leverandørene gjennom ulike rabattavtaler, opererer med utsalgspriser til forbrukerne som er tilnærmet identiske på et stort utvalg representative dagligvarer. Komiteen mener ut fra dette at det kan stilles spørsmål om hvorvidt fordelene som gunstige innkjøpsbetingelser utgjør for dagligvarekjedene, faktisk kommer forbrukerne til gode i form av konkurransedyktige utsalgspriser i kjedenes dagligvarebutikker.

Komiteen viser til at departementet i meldingen varsler at den tar sikte på å innføre krav til begrunnelse fra leverandører som opererer med store forskjeller i innkjøpspriser. Komiteen merker seg at tiltaket er i tråd med konkurranseloven § 23, som gir Konkurransetilsynet anledning til å pålegge foretak å gi underretning om blant annet pris og forretningsvilkår dersom det er nødvendig for å fremme konkurransen. Komiteen merker seg at målet for kartleggingen av innkjøpspriser og begrunnelseskravet er å få mer informasjon om årsakene til at det oppstår forskjeller i innkjøpspriser, og støtter dette. Komiteen mener det er viktig at Konkurransetilsynet får et bedre kunnskapsgrunnlag for å vurdere om forskjellene som er avdekket i innkjøpspriser, er konkurranseskadelige og dermed lovstridige.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, viser til brev datert 25. november 2020 fra næringsministeren til komiteen om begrunnelsesplikten innretning og merker seg at utformingen av tiltaket er under arbeid, i samråd med Konkurransetilsynet. Flertallet merker seg også at tilsynet skal gjøre en vurdering av hvilke og hvor mange leverandører som skal kartlegges, og at det trolig vil være en løpende vurdering som kan endre seg fra ett år til et annet ut fra tilsynets funn i kartleggingene. Flertallet er enige med statsråden i at et variert utvalg av både små og store leverandører i kartleggingen kan gi en god forståelse av sakskomplekset.

Komiteen mener det er viktig at regjeringen i utarbeidelsen av begrunnelsespliktens innretning påser at ordningen ikke blir for byråkratiserende for næringsen, at ordningen inkluderer et variert utvalg av små og store leverandører, og at hvilke leverandører som inkluderes i ordningen, er til løpende vurdering og kan endres fra ett år til et annet ut fra tilsynets funn i kartleggingene.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, mener regjeringen bør komme tilbake til Stortinget med en nærmere utgreiing av begrunnelsespliktens innretning på egnet måte når denne er ferdig utformet.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at kontrollen med innkjøpspriser er svakt beskrevet i meldingen. Leverandørmarkedet er svært variert, og for enkelte aktører kan en slik begrunnelsesplikt bli belastende. Det bør skje en politisk avklaring av rammene for ordningen før den innføres. Jo mer byrdefull en slik ordning blir, jo strengere er kravene til regulatorisk hjemmel.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, mener det er viktig at Konkurransetilsynets dagligvaresatsing medfører at tilsynets kompetanse på dette området styrkes. Flertallet viser til Konkurransetilsynets særlige markedsovervåking av verdikjeden. Flertallet mener at Konkurransetilsynet har en nøkkelrolle i å sikre forbrukerens beste gjennom å fremme konkurranse og forhindre konkurranseskadelig atferd i dagligvarebransjen. Flertallet viser videre til konkurranse-loven § 9, som sier at «Konkurransetilsynet plikter å veilede foretak vedrørende forståelse av denne lov, lovens rekkevidde og dens anvendelse i enkeltsaker». Flertallet mener på dette grunnlag at Konkurransetilsynet også i større grad må vektlegge veiledende virksomhet i dagligvaresatsingen.

Flertallet fremmer derfor følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen klargjøre overfor Konkurransetilsynet at veiledende virksomhet må styrkes i dagligvaresatsingen.»

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet mener at Konkurransetilsynet løpende kan offentliggjøre innkjøpspriser for 100 dagligvarer. Dette vil være et viktig tiltak som kan skape mer kunnskap om prisdannelsen i markedet.

For å unngå priskoordinering skal antall varer begrenses. Det vesentlige er å gi forbrukerne innsikt i forholdet mellom kjedenes innkjøpspriser og butikkpris.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, viser til at innkjøpspriser er svært forretningssensitiv informasjon, og at en offentliggjøring av innkjøpsprisene til dagligvareaktørene vil kunne få følger som er vanskelige å overskue. Flertallet mener at en offentliggjøring, slik Senterpartiet foreslår, vil kunne bidra til priskoordinering. Dette er svært uheldig for konkurransen i dagligvaremarkedet og kan medføre høyere priser for forbrukerne.

Komiteen registrerer at de store dagligvarekjedene gradvis overtar kontroll over infrastruktur og virksomhet som er nødvendig for å operere i dagligvaremarkedet, for eksempel butikklokaler, grossisttjenester og produksjon av varer. Denne utviklingen fanges ikke nødvendigvis opp av bestemmelsene i konkurranse-loven, fordi den økte kontrollen skjer i ulike regionale markeder der aktørene isolert sett inntar en dominerende posisjon.

Komiteen merker seg at vertikal integrasjon, produksjon av egne merkevarer og franchiseavtaler har ulike virkninger på konkurranseforholdene i verdikjeden for dagligvarer. Videre merker komiteen seg at egne merkevarer (EMV) kan være til hinder for innovasjon og produktmangfold.

Komiteen viser til at vertikale bindinger kan rammes både av konkurranse-loven § 10 og § 11. Komiteen viser videre til § 9, som slår fast at blant Konkurransetilsynets oppgaver er å foreta nødvendige inngrep mot foretakssammenslutninger, og merker seg at de største dagligvaregrupperingene har blitt pålagt opplysningsplikt av Konkurransetilsynet om alle foretakssammenslutninger som de utfører i dagligvarebransjen, både vertikale og horisontale. Komiteen mener at selv om vertikal integrasjon og vertikale bindinger kan gi effektivitetsgevinster som er til forbrukers beste, vil det i et lite, konsentrert marked som det norske kunne føre til sementering av maktforhold som er konkurranseskadelige, og som utestenger nye aktører. Komiteen mener derfor at dette innebærer at Konkurransetilsynet bør følge nøye med på den vertikale integrasjonen.

Komiteen fremmer derfor følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen sikre at Konkurransetilsynet har tettere tilsyn med vertikal integrasjon og vertikale bindinger som kan skade konkurransen i dagligvarebransjen.»

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener at samfunnet er fundamentalt avhengig av gode infrastrukturer for å fungere på en god

måte. I Norge har vi dette på de fleste områder – både når det gjelder de rent fysiske infrastrukturer som vei, jernbane, sjø- og flytrafikk, vannforsyning og strømfor- syning, men også når det gjelder organisatoriske infra- strukturer som skole- og utdanning, helse og omsorg, bank og finans og en lang rekke andre viktige samfunns- funksjoner. Dette er åpne og transparente infrastrukturer som er tilgjengelige for oss alle, og som er viktige for at befolkningen skal kunne skape verdier, og for at vel- ferdssamfunnet skal fungere på en god måte.

Komiteens medlemmer fra Senterparti- et og Sosialistisk Venstreparti mener det der- for er et paradoks at omsetningen av mat – som tross alt er det viktigste vi mennesker trenger – ikke har en slik åpen, transparent og tilgjengelig struktur. Som regjerin- gen påpeker i meldingen, foregår omsetningen av mat og øvrige dagligvarer i tre separate og nærmest herme- tisk lukkede infrastrukturer, der alle spillereglene fast- settes av de som leder disse tre virksomhetene. Det er ingen konkurranse mellom de ulike leddene i disse inte- grerte verdikjedene – grossist-, distribusjons- og detal- jistfunksjonen styres sentralt og gjør det nærmest umulig for andre aktører å etablere seg. Konsekvensen er stor for forbrukerne og norske arbeidsplasser. Derfor mener disse medlemmer at det er nødvendig å splitte opp grossist-, distribusjons- og detaljistfunksjo- nen i de ulike kjedene.

Derfor fremmer komiteens medlem fra So- sialistisk Venstreparti følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen iverksette tiltak som sørger for å splitte opp grossist-, distribusjons- og detal- jistleddet i norsk dagligvarehandel for å sikre konkur- ranse innenfor hvert ledd, og hvis nødvendig komme tilbake til Stortinget.»

Komiteen har merket seg at det i de senere årene i stadig større grad har vokst fram ulike former for verti- kale bindinger mellom aktørene i verdikjeden for mat, eksempelvis gjennom kjedenes eierskap til produsenter eller ved at leverandørene har inngått kontrakter om produksjon av kjedenes egne merkevarer (EMV). Komiteen merket seg innspill fra flere aktører under komiteens åpne høring i saken om at EMV i liten grad bidrar til mangfold i butikkhyllene, men at de derimot i stadig større grad erstatter andre merkevarer. Spesielt har man sett denne utviklingen innen kjøtt og fjørfe.

Komiteen har også merket seg innspill fra nær- ringsmiddelindustrien om at fremveksten av EMV re- presenterer en stor utfordring.

Komiteen ser det som uheldig at man har sett fle- re eksempler på at importerte råvarer benyttes i pro- duksjon av EMV, men profileres under samme EMV som de norskproduserte varene.

Komiteen mener dette gjør det vanskelig for for- brukerne å ta opplyste valg når de handler dagligvarer, for eksempel preferanse for norskprodusert mat.

Komiteens medlemmer fra Arbeider- partiet, Senterpartiet og Sosialistisk Ven- streparti mener at dette rammer norsk landbruk og også gjør det vanskelig for forbrukerne å ta opplyste valg når de handler dagligvarer. Disse medlemmer har merket seg at det er et ønske både fra bøndene, nær- ringsmiddelindustrien, dagligvareleverandørene og Forbrukerrådet om å regulere bruken av EMV mer. Disse medlemmer støtter dette.

Disse medlemmer mener det er behov for å klargjøre måter å regulere EMV på, samt å sikre reell og likeverdig konkurranse mellom EMV og uavhengige merkevarer. En slik utredning må anlegges rett og belyse alle alternativ fra konsekvensene av ikke å gjøre noe til hvordan et forbud mot EMV kan utformes.

På denne bakgrunn fremmer disse medlem- mer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utrede tiltak for å be- grense utbredelsen av egne merkevarer (EMV).»

Disse medlemmer mener det bør gjennomfö- res kartlegging og kontroll av kjedenes innkjøps- og ut- salgsbetingelser for alle varer for å kunne avdekke eventuelle ulike konkurransevilkår mellom kjedenes EMV og uavhengige merkevarer. I tillegg må det føres tilsyn med utviklingen av EMV, siden kjedene i økende grad tar kontroll over produksjonsleddet. Disse medlemmer mener Dagligvaretilsynet bør få en slik oppgave.

Komiteen mener det må sikres bedre opprinnel- sesmerking av kjedenes EMV, så forbrukerne kan gjøre opplyste valg. Det bør videre tas initiativ til at Mattilsy- net skal samarbeide med bransjen om felles merke- system som bedre skiller kjedenes EMV fra uavhengige merkevarer. Komiteen ber regjeringen sikre tydelig merking av EMV med produsent og produktens opp- rinnelsesland, slik at forbrukerne kan gjøre opplyste valg.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Ven- stre og Kristelig Folkeparti er opptatt av at man skal ha god forbrukerinformasjon, slik at forbrukerne har et godt grunnlag for å foreta velbegrunnede valg. Det norske regelverket om matinformasjon er i hoved- sak harmonisert med regelverket i EU. De generelle prinsippene og kravene er fastsatt i matinformasjons- forordningen og spesifisert i utfyllende regler til denne forordningen. For visse matvarer, for eksempel ferskt kjøtt, er det gitt særskilte bestemmelser om merking, som er tatt inn i EØS-avtalen. Regjeringen er opptatt av

å støtte utviklingen av et styrket regelverk i EU. Nye tiltak knyttet til opprinnelsesmerking er under utredning i EU som en del av Farm to Fork-strategien, særlig med sikte på obligatorisk opprinnelsesmerking av bestemte matprodukter. Det er grunn til å tro at reglene om opprinnelsesmerking vil bli strammet inn som følge av disse prosessene. EØS-avtalen gir klare begrensninger for hvilke obligatoriske merkingskrav medlemsstatene på nasjonalt nivå kan vedta ut over de harmoniserte kravene til obligatoriske opplysninger. Disse medlemmer mener det er viktig at Norge er aktivt med og påvirker utviklingen av slike regler i EU, og at det nasjonale arbeidet med opprinnelsesmerking bør følges opp i tråd med det arbeidet som nå pågår i EU.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, viser til tiltaket i Meld. St. 27 (2019–2020) om å «kartlegge omfanget av eksklusivitetsavtaler mellom daglegvaregrupperinger og leverandører, og vurdere korleis slike eksklusivitetsavtaler påvirker vareutvalet forbrukarane får i butikkane». Som det fremkommer av stortingsmeldingen, kan EMV ha positive og negative effekter for forbrukerne. Hvordan EMV påvirker forbrukervelferden gjennom vareutvalget i butikkene, bør kartlegges først, før ytterligere tiltak vurderes.

Komiteen fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen klargjøre overfor Konkurransetilsynet at de må være spesielt oppmerksomme på vertikal integrasjon og konsentrasjon av kjedemakt. Egne merkevarer må ikke få en så dominerende stilling at de presser ut andre aktører og hindrer innovasjon.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet understreker at debatten om EMV ikke handler om hvorvidt forbrukerne skal tilbys billige alternativer eller ikke. Utbredelsen av EMV er stor og i alle priskategorier. På kort sikt vil det være fornuftig å bruke Konkurransetilsynet slik det foreslås, for å hindre negative konsekvenser av EMV.

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener utfordringene rundt egne merkevarer (EMV) er en sentral årsak til de dårlige konkurranseforholdene i matvarebransjen. EMV har vokst kraftig i Norge, stod for 69 pst. av verdiveksten i 2019 og har en volumandel på 34 pst. Det er høyere enn i våre nordiske naboland. EMV har fått etterlate et inntrykk av å være det samme som billigprodukter, noe som er direkte feil. EMV finnes i alle segmenter. I tillegg til lavprissegmentet finnes slike varer i det økologiske segmentet og i luksussegmentet, for

å nevne noen. Flere av disse segmentene domineres av kjedenes EMV. Dette fører til høyere priser, dårligere kvalitet, mindre mangfold, redusert konkurranse og – som en konsekvens – mindre innovasjon. Dette er fordi EMV ikke supplerer, men erstatter mangfoldet av uavhengige merkevarer. Dette skjer nettopp fordi kjedenes egne merkevarer har helt andre konkurransevilkår enn andre merkevareleverandører. Konkurransen er simpelthen rigget. Gjennom EMV har kjedene full kontroll over vareflyten og kan sikre at EMV får fortrinn. De leverer varer rett inn i butikkhyllene og trenger ikke bruke penger på salg og markedsføring som andre leverandører. Kjedenes kontrollerer også prisen på produkter som direkte konkurrerer med kjedenes EMV, og dermed oppstår det en kryssubsidiering. Andre merkevarer subsidieres altså kjedene. Slik kan kjedene bestemme hvor store markedsandeler EMV og andre merkevarer skal ha. Som kunder av andre leverandører får også kjedene tilgang til konkurransesensitiv informasjon, samtidig som de konkurrerer med de samme merkevarene gjennom sine EMV. De eneste som tjener på dette, er de store matvarekjedene og deres eiere. Det gir høyere priser, dårligere produkter, er dårlig for landbruket og stimulerer til færre arbeidsplasser i Norge.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener derfor at det mest effektfulle tiltaket for å sørge for en effektiv og rettferdig konkurranse er å fjerne muligheten for egne merkevarer for kjedene. Dette medlems primære standpunkt er at et forbud bør utredes. Uavhengig av et mulig forbud mener dette medlem subsidiært at reguleringen av bruken av EMV bør strammes kraftig inn. Dette medlem har merket seg flere gode forslag til dette fra ulike relevante aktører.

På denne bakgrunn vil komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti fremme følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utrede et forbud mot egne merkevarer (EMV) i dagligvarebransjen og komme tilbake på egnet måte i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2021.»

«Stortinget ber regjeringen kartlegge og foreslå tiltak som begrenser kryssubsidiering mellom uavhengige merkevarer og egne merkevarer (EMV) i dagligvarebransjen.»

«Stortinget ber regjeringen utrede et forbud mot å forskjellsbehandle egne og uavhengige merkevarer på en måte som stiller uavhengige merkevarer mer ugunstig i konkurransen i dagligvarebransjen, og komme tilbake til Stortinget på egnet måte.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen innføre en meldeplikt til Konkurransetilsynet ved kjøp eller leie av produksjonskapasitet på leverandørleddet i dagligvarebransjen.»

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen opprette et digitalt salgsdataregister for salgsdata for varer som omsettes i dagligvaremarkedet, og sikre tilgang for alle produsenter og leverandører.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen kartlegge mangelen på håndheving av immaterielle rettigheter og komme tilbake til Stortinget med forslag til tiltak som mer effektivt beskytter produsentenes eierskap til egne merkevarer, produktutvikling og innovasjonsaktiviteter overfor dagligvaregrupperingenes egne merkevarer.»

«Stortinget ber regjeringen se til at Dagligvaretilsynet samarbeider med næringen om et felles merkesystem som skiller kjedenes egne merkevarer bedre fra de uavhengige merkevarene.»

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, mener at EMV har ulike konkurransemessige virkninger, det har blant annet bidratt til økt forhandlingsmakt (kjøpermakt) for dagligvarekjedene. I konkurransemessig sammenheng er kjøpermakt positivt for å utligne selgermakt. I en rekke leverandørmarkeder er det høy konsentrasjon, og det er derfor rimelig å anta at det foreligger en viss grad av selgermakt. Flertallet viser til at i lov om god handelskikk i dagligvarekjeden er det i § 9 et vern mot etterlikninger, som sier følgende:

«Næringsdrivende i dagligvarebransjen må ikke anvende etterlignende kjennetegn, produkter, kataloger, reklamemidler eller andre frambringelser på slik måte og under slike omstendigheter at det må anses som en urimelig utnyttelse av en annens innsats eller resultater og fører med seg fare for forveksling.»

Flertallet viser til tiltaket i Meld. St. 27 (2019–2020) om å

«kartlegge omfanget av eksklusivitetsavtaler mellom daglegvaregrupperingar og leverandører, og vur-

dere korleis slike eksklusivitetsavtaler påverkar vareutvalet forbrukarane får i butikkane».

Et annet flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, viser til at som det fremkommer av stortingsmeldingen, kan EMV ha positive og negative effekter for forbrukerne. Det er derfor hensiktsmessig å kartlegge hvordan EMV påvirker forbrukervelferden gjennom vareutvalget i butikkene, og stabiliteten i markedsreguleringen av jordbruksprodukter, før ytterligere tiltak vurderes.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti merker seg at regjeringen varsler en kartlegging av omfanget av eksklusivitetsavtaler mellom dagligvaregrupperingene og produsentene, og ser det som viktig at denne kartleggingen må omfatte grupperingenes bruk av EMV, hvordan disse prissettes i distribusjonstjenestene sammenlignet med tilsvarende priser for merkevarer for industrien, og hvordan kombinasjonen av eksklusivitetsavtaler og EMV påvirker vareutvalget og priser til forbrukerne. Kartleggingen må videre avklare om rabatter følger varene og dermed kommer forbrukerne til gode. Videre må det, slik regjeringen peker på i meldingen, vurderes om forbrukerne betaler høyere priser på merkevarene fordi dagligvaregrupperingene krysssubsidierer egne merkevarer.

Disse medlemmer mener kartleggingen må følges opp med en egen sak til Stortinget med forslag til hvordan det kan tilrettelegges for at effektivisering tidlig i kjeden og rabatter som oppnås i forhandlinger mellom leverandører og kjeder, følger varen. Disse medlemmer mener også at det må innføres krav til begrunnelse fra dagligvarehandelen dersom det avdekkes store forskjeller i marginpåslag.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen, i forbindelse med den varslede kartleggingen av omfanget av eksklusivitetsavtaler mellom dagligvaregrupperinger og produsentene, også kartlegge bruken og prissetting av egne merkevarer (EMV) sammenlignet med tilsvarende priser for merkevarer fra industrien. Det innføres krav til begrunnelse fra dagligvarehandelen dersom det avdekkes store forskjeller i marginpåslag.»

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser til at det under den åpne høringen i komiteen var mange aktører som tok til orde for at det i større grad enn i dag må sikres at rabatter som fremforhandles mellom kjede og leverandør, skal komme forbrukere til gode.

Flertallet støtter dette og fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med egen sak med forslag om hvordan man i dagligvarebransjen kan tilrettelegge for at rabatter som oppnås i forhandlingene mellom leverandører og kjeder, i større grad følger varen.»

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Senterpartiet, mener at det er i forbrukerens interesse med et mangfold av leverandører. Dette flertallet mener derfor det er viktig å sikre at lokale kjøpmenn som er tilknyttet kjedene, har anledning til å ta inn produkter fra lokale og mindre produsenter, og ber regjeringen sørge for at såkalte «lojalitetsavtaler» mellom kjeder og lokale kjøpmenn ikke kan bindes opp til hundre prosent lojalitet.

Komiteen viser til at det tidligere har vært lite nøyaktig statistikk om hvilke varer nordmenn grensehandler, og i hvilket omfang. Regjeringen ønsket derfor bedre oversikt over sammensetningen av grensehandelen og har som oppfølging av dette bedt Statistisk sentralbyrå (SSB) gjennomføre en pilotundersøkelse om grensehandel. Pilotstudien fra SSB viser at nordmenn i september 2019 grensehandlet varer for om lag 2 mrd. kroner på dagsturer til utlandet. Litt over halvparten av pengene ble brukt på brus og mineralvann, alkohol, snus og tobakk samt godteri og sjokolade.

Komiteen vil peke på at den pågående koronakrisen har gitt ny innsikt i omfanget av grensehandelen. En varig økning i handelslekkasjen tapper Norge for verdiskaping og arbeidsplasser i hele verdikjeden, fra produsent til detaljhandel. Komiteen peker på at det er behov for at det vedtatte grensehandelsbarometeret kommer på plass.

Komiteen mener at det er viktig å snu utviklingen over tid for å styrke norsk verdiskaping og skape flere norske arbeidsplasser. Å snu utviklingen er også viktig for norske primærnæringer.

Komiteen viser til Meld. St. 9 (2018–2019) Handelsnæringsen – når kunden alltid har nett, og peker på at grensehandel og netthandel fra utlandet har økt de siste årene. Vi har hatt lite statistikk om grensekryssende netthandel og hvilke varer nordmenn grensehandler. Komiteen merker seg at stengte grenser under koronapandemien har gitt ny innsikt i handelslekkasjen til Sverige. Tall fra NHO viser at grensehandelen har ført til et tap av 6 000 arbeidsplasser og 16 mrd. kroner. Dagligvarebransjen melder om enda høyere anslag.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti viser til at regjeringen har utredet behovet for et årlig

grensehandelsbarometer. Disse medlemmer ser frem til hvordan pilotstudien skal følges opp.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, mener det ikke er behov for ytterligere utredninger knyttet til hvorvidt det skal utarbeides et grensehandelsbarometer.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet og Senterpartiet viser til at grensehandel er en stor konkurrent til det norske dagligvare- og matmarkedet. Store forskjeller i særavgiftsnivå sammenlignet med våre naboland er en politisk skapt etableringsbarriere som kan påvirke utenlandske aktørers ønske om å etablere seg i Norge. Disse medlemmer viser til en studie utført av Menon Economics på oppdrag fra Virke dagligvare, som viser at et bortfall av grensehandel kunne gitt 8 200 sysselsatte, verdiskapingseffekter på 6,6 mrd. kroner, samt skatteeffekter på 3,7 mrd. kroner bare fra dagligvarebutikker og Vinmonopolet.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Senterpartiet, viser til Meld. St. 9 (2018–2019) Handelsnæringsen – når kunden alltid har nett, der regjeringen lovet å «utrede behovet for et årlig grensehandelsbarometer». Flertallet er kjent med at Statistisk sentralbyrå (SSB) på betalt oppdrag fra Nærings- og fiskeridepartementet og Finansdepartementet gjennomførte en pilotstudie, hvor grensehandelsstatikken ble brutt ned på en rekke varegrupper. Flertallet er også kjent med at Nærings- og fiskeridepartementet og Finansdepartementet har vært i dialog med SSB om mulig videreføring av pilotprosjektet, men at en eventuell ny undersøkelse ikke vil bli gjennomført før det er åpnet for normal grensehandel. Flertallet mener at å gjennomføre en undersøkelse av grensehandel nettopp i denne tiden med svært lav grensehandel som følge av covid-19, er en unik mulighet til å få oversikt over omfanget av grensehandelen.

På denne bakgrunn fremmer komiteen følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utarbeide grensehandelsbarometer som permanent ordning innen 1. juli 2021.»

Komiteen peker på at det finnes ulike drivere for grensehandel som for eksempel prisforskjeller, det norske avgiftsnivået, vareutvalget, åpningstider og det norske kostnadsnivået. Komiteen merker seg at det i behandlingen av Prop. 1 (2020–2021) ble vedtatt å redu-

sere avgiften på grensehandelsutsatte varer, samt at det ble vedtatt å avvike avgiften på sjokolade og sukkervarer. Komiteen påpeker at reduserte avgifter alene ikke vil være nok til å stanse handelslekkasjen.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti peker på at også den dårlige konkurransesituasjonen i norsk dagligvarebransje er en driver for grensehandel.

Komiteen observerer at stengte grenser under koronapandemien har gitt ny innsikt i handelslekkasjen til Sverige. Komiteen viser til Menons rapport «Effektene av stans i grensehandel med dagligvarer under koronakrisen», som viser at på nasjonalt nivå økte omsetningen i dagligvarebutikker og kiosker med omtrent 12 pst. i mars 2020 sammenlignet med samme måned året før. For april 2020 var økningen på 16 pst.

Komiteen viser til at mens grensehandelen stupte, økte salget av mat, drikke og andre dagligvarer i Norge. Det har ført til norsk verdiskaping, mange nye norske arbeidsplasser i dagligvarebransjen og økte offentlige inntekter. Komiteen anser det som sannsynlig at en langtidseffekt av en varig reduksjon av grensehandelen, vil kunne gi positive ringvirkninger til andre ledd av dagligvarebransjens verdikjede.

Komiteen peker på at regjeringen i Meld. St. 27 (2019–2020) Daglegvare og konkurranse beskriver at dagligvarer ikke bare blir kjøpt i norske dagligvarebutikker, men også kan kjøpes i kiosker, på bensinstasjoner, på bakerier, i utenlandske butikker og på taxfree.

Komiteen viser til at en betydelig andel av dagligvarehandelen foregår som grensehandel over grensen til Sverige. Denne handelen har nå stoppet opp som følge av reiserestriksjoner i forbindelse med koronapandemien. Dette har ført til en sterk økning i dagligvarehandelen på norsk side av grensen. Pandemien har gitt mye ny kunnskap om grensehandelens direkte konsekvenser. Komiteen mener situasjonen tilsier at man med ny kunnskap bør gå gjennom og vurdere ulike tiltak for å bedre konkurransekraften på norsk side.

Komiteen fremmer derfor følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen snarest mulig legge frem for Stortinget en egen sak om grensehandel hvor det drøftes og foreslås tiltak for å redusere grensehandelen og sikre konkurransekraften til norsk næringsliv.»

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, mener at i en slik sak må det sees hen til de tiltak og erfaringer Danmark har gjort med grensehandelen og harmonisering av avgifter, samt egne erfaringer og kunnskap som nå kan hentes inn som følge av redusert grensehandel grunnet covid-19.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at de store kjedene ofte er organisert som franchise. Disse medlemmer mener at franchisemodellen kan få uheldige konsekvenser for konkurransesituasjonen og bidrar til å konsentrere makt. Franchisestrukturen gir spesielt uheldige utslag gjennom å utydeliggjøre relasjonen mellom eier og arbeidsgiver.

På denne bakgrunn fremmer komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen legge frem for Stortinget en sak om endring av arbeidsmiljøloven som tydeliggjør arbeidsgiveransvaret i franchise, konsern og liknende organiseringer. Forslaget skal sikre at den som har bestemmende innflytelse, og gjennom dette reelt sett er arbeidsgiver, også får retter og plikter som arbeidsgiver i henhold til arbeidsmiljøloven.»

Komiteen viser til at det arbeidet som så langt er gjort, med økt fokus på dagligvarebransjen og de ulike tiltakene som er iverksatt, ikke er et punktum. Det må alltid være et mål å opprettholde like konkurransevilkår i bransjen, til forbrukerens beste og for å gi etablerte og nye aktører like muligheter. Det er mange ulike variabler i dette markedet. Antall utsalgssteder, åpningstider, avgiftspolitik, landbrukspolitikk, tilsyn, vertikal integrasjon, norsk kostnadsnivå, presset fra netthandel og grensehandel er blant de mange utfordringene som avgjør om forbrukerne og næringsaktørene opererer i et optimalt system.

Komiteen peker på at konkurransepolitikken stadig blir utfordret av den teknologiske og kommersielle utviklingen som skaper nye markeder, bransjeglidning og samhandlingsformer mellom de enkelte foretakene på den ene siden og mellom foretakene og forbrukerne på den andre siden. Det er behov for å overvåke om denne utviklingen medfører et behov for nye konkurransepolitiske virkemidler for å håndtere mulige framtidige konkurranseutfordringer.

Komiteen ser et behov for videre politisk oppfølging av dagligvarebransjen etter behandlingen av stortingsmeldingen. Bransjen er under stadig utvikling, og det kan utløse behov for nye konkurransepolitiske virkemidler for å håndtere fremtidige konkurranseutfordringer.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at tilgang til bygg er et avgjørende element i konkurransen mellom kjedene. Dette gjelder både ved utleie av eksisterende butikklokaler og ved nybygg.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utrede ulike modeller for å kunne ta hensyn til konkurransen i dagligvarebransjen ved leieforhold knyttet til både eksisterende lokaler og nybygg.»

Disse medlemmer merker seg at utviklingen i retning av økt netthandel og globale teknologiske trender med bruk av bl.a. kunstig intelligens, stordata og prisalgoritmer i bl.a. lojalitetsprogrammer kan gi utfordringer knyttet til håndheving og regulering av framtidens dagligvaremarked. Disse medlemmer merker seg at regjeringen varsler at den vil utrede om det er behov for nye virkemidler i konkurransepolitikken for å håndtere mulige konkurranseutfordringer som den kommersielle og teknologiske utviklingen skaper. Disse medlemmer ser det som viktig at det i den sammenheng også ses nærmere på hvordan disse trendene utfordrer også andre viktige hensyn som personvern og arbeidstaker- og forbrukerrettigheter.

Forslag fra mindretall

Forslag fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen klargjøre overfor Konkurransetilsynet at tilsynet i sitt arbeid må legge til grunn at leverandører med en dominerende stilling har et særlig ansvar for å vise at forskjeller i innkjøpsbetingelser er saklig begrunnet og ikke skader konkurransen. Det må legges til grunn at forskjeller i innkjøpspris fra dominerende leverandører, som ikke har en saklig begrunnelse gjennom forskjeller mellom kjedene i produksjons- eller distribusjonskostnader, eller ulik verdi på konkrete motytelser, skader konkurransen mellom kjedene. Det bør formidles til de ulike aktørene i bransjen, både på leverandør- og kjedeledet, at selv om bevisbyrden ligger på leverandørene, er kjedene i like stor grad ansvarlige for å etterleve regelverket.

Forslag fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 2

Stortinget ber regjeringen legge frem en egen stortingsmelding om næringsmiddelindustrien.

Forslag 3

Stortinget ber regjeringen utrede tiltak for å sikre konkurranse og mer åpenhet innenfor grossist- og distributørleddet i dagligvarehandelen, herunder tilsyn med priskalkylene for distribusjonstjenester.

Forslag 4

Stortinget ber regjeringen utrede tiltak for å begrense utbredelsen av egne merkevarer (EMV).

Forslag 5

Stortinget ber regjeringen innføre en meldeplikt til Konkurransetilsynet ved kjøp eller leie av produksjonskapasitet på leverandørleddet i dagligvarebransjen.

Forslag 6

Stortinget ber regjeringen kartlegge mangelen på håndheving av immaterielle rettigheter og komme tilbake til Stortinget med forslag til tiltak som mer effektivt beskytter produsentenes eierskap til egne merkevarer, produktutvikling og innovasjonsaktiviteter overfor dagligvaregrupperingenes egne merkevarer.

Forslag 7

Stortinget ber regjeringen se til at Dagligvaretilsynet samarbeider med næringen om et felles merkesystem som skiller kjedenes egne merkevarer bedre fra de uavhengige merkevarene.

Forslag 8

Stortinget ber regjeringen, i forbindelse med den varslede kartleggingen av omfanget av eksklusivitetsavtaler mellom dagligvaregrupperinger og produsentene, også kartlegge bruken og prissetting av egne merkevarer (EMV) sammenlignet med tilsvarende priser for merkevarer fra industrien. Det innføres krav til begrunnelse fra dagligvarehandelen dersom det avdekkes store forskjeller i marginpåslag.

Forslag 9

Stortinget ber regjeringen utrede ulike modeller for å kunne ta hensyn til konkurransen i dagligvarebransjen ved leieforhold knyttet til både eksisterende lokaler og nybygg.

Forslag fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet:

Forslag 10

Stortinget ber regjeringen nedfelle i forskrift at Dagligvaretilsynet gis hjemmel til å føre tilsyn med logistikkområdet og bruken av egne merkevarer (EMV) i dagligvaremarkedet.

Forslag fra Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti:

Forslag 11

Stortinget ber regjeringen klargjøre overfor Konkurransetilsynet at tilsynet i sitt arbeid må legge til grunn at leverandører med en dominerende stilling har et særlig ansvar for å vise at forskjeller i innkjøpsbetingelser er saklig begrunnet og ikke skader konkurransen. Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stor-

tinget på egnet måte i løpet av 2022 med en orientering om utviklingen på dette området.

Forslag fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 12

Stortinget ber regjeringen tydeliggjøre overfor Konkurransetilsynet at dagligvarekjedenes samlede innkjøpsbetingelser skal være like, med mindre leverandørene kan dokumentere kostnadsforskjeller i produksjon eller distribusjon opp mot den enkelte kjede.

Forslag fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 13

Stortinget ber regjeringen greie ut ulike modeller for å gjøre distribusjon og kjedene mindre integrerte i dagligvarebransjen.

Forslag 14

Stortinget ber regjeringen utrede et forbud mot egne merkevarer (EMV) i dagligvarebransjen og komme tilbake på egnet måte i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2021.

Forslag 15

Stortinget ber regjeringen kartlegge og foreslå tiltak som begrenser krysssubsidiering mellom uavhengige merkevarer og egne merkevarer (EMV) i dagligvarebransjen.

Forslag 16

Stortinget ber regjeringen utrede et forbud mot å forskjellsbehandle egne og uavhengige merkevarer på en måte som stiller uavhengige merkevarer mer ugunstig i konkurransen i dagligvarebransjen, og komme tilbake til Stortinget på egnet måte.

Forslag fra Fremskrittspartiet:

Forslag 17

Stortinget ber regjeringen oppheve alkoholforskriften § 3-4, som forbyr kiosker og bensinstasjoner å søke om salgsbevilling på lik linje med dagligvarebransjen.

Forslag fra Senterpartiet:

Forslag 18

Stortinget ber regjeringen utrede modeller for å begrense forskjellene i innkjøpspriser i dagligvarebransjen.

Forslag fra Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 19

Stortinget ber regjeringen iverksette tiltak som sørger for å splitte opp grossist-, distribusjons- og detaljistleddet i norsk dagligvarehandel for å sikre konkurranse

innenfor hvert ledd, og hvis nødvendig komme tilbake til Stortinget.

Forslag 20

Stortinget ber regjeringen opprette et digitalt salgsdataregister for salgsdata for varer som omsettes i dagligvaremarkedet, og sikre tilgang for alle produsenter og leverandører.

Forslag 21

Stortinget ber regjeringen legge frem for Stortinget en sak om endring av arbeidsmiljøloven som tydeliggjør arbeidsgiveransvaret i franchise, konsern og liknende organiseringer. Forslaget skal sikre at den som har bestemmende innflytelse, og gjennom dette reelt sett er arbeidsgiver, også får retter og plikter som arbeidsgiver i henhold til arbeidsmiljøloven.

Komiteens tilråding

Komiteens tilråding IV, V, VII, VIII og IX fremmes av en samlet komité.

Komiteens tilråding I, II, III og VI fremmes av komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti.

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til meldingen og rår Stortinget til å gjøre følgende

v e d t a k :

I

Stortinget ber regjeringen utrede og foreslå tiltak for å sikre mer åpenhet i verdikjeden for mat.

II

Stortinget ber regjeringen stille krav om et regnskapsmessig og funksjonsmessig skille mellom ledde i verdikjeden i dagligvarebransjen.

III

Stortinget ber regjeringen klargjøre ovenfor Konkurransetilsynet at veiledende virksomhet må styrkes i dagligvaresatsingen.

IV

Stortinget ber regjeringen sikre at Konkurransetilsynet har tettere tilsyn med vertikal integrasjon og vertikale bindinger som kan skade konkurransen i dagligvarebransjen.

V

Stortinget ber regjeringen klargjøre overfor Konkurransetilsynet at de må være spesielt oppmerksomme på vertikal integrasjon og konsentrasjon av

kjedemakt. Egne merkevarer må ikke få en så dominerende stilling at de presser ut andre aktører og hindrer innovasjon.

VI

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med egen sak med forslag om hvordan man i dagligvarebransjen kan tilrettelegge for at rabatter som oppnås i forhandlingene mellom leverandører og kjeder, i større grad følger varen.

VII

Stortinget ber regjeringen utarbeide grensehandelsbarometer som permanent ordning innen 1. juli 2021.

VIII

Stortinget ber regjeringen snarest mulig legge frem for Stortinget en egen sak om grensehandel hvor det drøftes og foreslås tiltak for å redusere grensehandelen og sikre konkurransekraften til norsk næringsliv.

IX

Meld. St. 27 (2020–2021) – Daglegvare og konkurranse – kampen om kundane – vedlegges protokollen.

Oslo, i næringskomiteen den 21. januar 2021

Geir Pollestad

leder

Kårstein Eidem Løvaas

ordfører

